

ЮЖНЫЙ
РУССКІЙ ЗБОРНИКЪ,

ИЗДАНИЕ

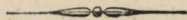
Амеросія Метлинскаго.

ГАРАСЬКО,
АВО ТАЛАН И В НЕВОЛИ.

ПОВІСТЬ В СТИХАХ

Михайла Макаровського.

ХАРЬКОВЪ.

ВЪ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ ТИПОГРАФІИ.

1848.

Печатать позволяется съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи
представлено было въ Цензурный Комитетъ узаконенное
число экземпляровъ. С.-Петербургъ, Декабря 6 дня,
1847 года. *Цензоръ И. Срезневскій.*

Е, е — читается твердо, будто э. Ё, ё — читается мягко,
будто ѳе, ѳе. У, у — читается твердо, почти будто ы,
только ближе къ э, нежели къ и.

ГАРАСЬКО.

—

ВИСТУ ПРО НЕВОЛЮ.

1.

В горах кавказських, що туман
То сніг, то пара обвиває, —
Де сонце меркне, то палає,
А ненаситний бусурман —
В день рище, ніч не спить, злочинець,
Хрестян як найде, риже, губить, —
Коли-ж из них кого полюбить,
Веде додому на гостинець:
Там лит из вісім горював
Гарасько, призвищем Знемога;
Но не журився, а на Бога
Миж ворогами уповав.
В биду-ж попався неборак
Не за розбій, не за покражу.

Не за мошеницьку продажу,
А суще без вини, ось як:
Щоб толк йому завчасу дати,
Звелили батько, дід и мати—
Од праці талану шукати,
Итти до моря зароблять;
То він послухав, попросавсь,
Знайшов попутчика в дорози
И через мисяць в Таганрози
У Грека в писари нанявсь.
Той Грек скарби велики мав,
Знав силу в купли и в товарах,
По ярмаркам и на базарах,
Що полюбилось, закунав, —
Знастив и нагрузив судно,
Пустивсь по Трапезону в море,
Та диткам и жоні на горе
На третій день пришов на дно.

2.

Бида ся трапилась тоді,
Як про неї и не гадали,
Весело спидать посидали,
Мочили сухари в води,
Поки Онисько кашовар
Щербу притириу ваганамі,
Варену густо з сазанамі,
Як Грек вподобав Господарь.

Взялися йисти; хто словце,
Хто друге викидав для шуток,
И Грек, набивши добре шлунок,
Смнявся та лигав пивце.
Сердешний тильки лоцман мьявсь,
Присив до страви, та й зхонився,
Вси снасти оглядать пустився,
То вниз, то в гору придивлявсь,
Канати де-где підтягав,
Корму поправив сам руками;
Но в груди вдаривсь кулаками
И дуже гризно загукав:
«Та годи, братци, шутковать,
А нум молитися щільно Богу,
Щоб нам сю тяжкую дорогу
В живих и без биди закончать!
От гнів небеський настає:
Земля застогне, затрясється;
Грім, буря, вихор понесеться;
Заграє море й зашпуге.»
И море справди стало грать,
Дош лється, бури загремили,
Високи хвили закипили—
Суденце стали вверх бурхать;
Тьма тьмуца воду обняла,
Хоть блискавки кругом літають;
На хмари хмари настигають,
На тучу туча налягла.

«Молитесь!» вдруге загукав:
«От ми уже не маем свиту;
Куда нас мчить, не дам одвиту;
В таким я гори не бував!
Чи чуєте? уже трищитъ
Прибижище песчасне наше,
А хвиля мов пид скрипку пляше,
И куди хоче нас тащитъ.»
«Молитесь!» втрете закричав:
«Вагу излишню викидайте,
Користъ прокляту забувайте,
Аби Христос помогу дав.»
Послухали: гук, голос, крик
До неба з моря отдалися;
Од всех молитви понеслися,
Ни один не нимив язык.
Да тут-то трісь та лусь, судна
Вси снасти заразом порвало,
Товару и людей не стало,
Покрица хвиля всех одна.
Одломки тільки шум хапа,
Об билши менши розбивае;
То мов костри з них пиднимае,
То верне вниз и розсипа. —

3.

От-так-то Грек той утопивсь!
Артиль пропала несчастливо;

Гарасько-ж на талан п диво
Якось до берега прибивсь.
Чи з ломом він туди заплив,
Чи хвиля верхова прибила,
Чи занесла небеська сила,
Тепер не зна й не розумив.
Бо плув без помку, и лежав,
Поки Черкес из-за Онапа
Арканами його як цана
Зв'язав, опутав, заужав,
Та причепивши до коня,
Помчав полями и горами,
То по бескетам, то борами,
А дали приковав до пня.
Одначе швидко одкував,
Наставив чабаном ватаги,
И залюбки чи-то з уваги
Гаман йому и люльку дав.

4.

Гарасько буцим-то за те
Коло овечок побивався,
Хитрить, як мога крить старався,
Що горе серденько гните.
Веселий, ручий молодик,
Письменний, смилый, балакливий,
Обличчям повний та змазливий
И толковитий як старик;

В неволи мов в господи спав,
На всіх як на своїх дивився,
Пив, їив, не вомпив, не смутився,
А часом и писни спивав.
Два роки в речи не пускавсь,
А в третій год, понявши мову,
Найшов собі потиху нову,
Свою отчизну славить взявсь.
Хваливсь, що в руській стороні
Свої з своїми не воюють,
Чужих не рижуть, не грабують,
А бють их тилки на війни;
Що вирна мужови жона —
Товариш сущий, не рабиня,
Дар божий, певна господиня,
И з ним живе повик одна.
Тут реготалися синки,
Батьки й диди их мордовались;
Прочувши-ж казень любовались
Уряду всякого жінки.
«От-там-то счастья и життя,
И честь, и слава молодцям,
Дивчатам любим и вдовицям,
А з нас не буде вик пуття
(Шептали крадькома вони);
Бо тут жінкам нема потоли,
Ревниви мучать их по воли,
И за вину, и без вину.» —

5.

Черкес-же парня вподобав,
И щоб зневижить, збити з толку,
Бешмет йому блаженський з шовку
И мешти сапьянови дав.
Та й став пророка вихвалять
И толковать, що від святоши
Худобу, панство, разум, гроши
И всяке счастья можно мать.
Се-ж на земли, а то и там,
Де души мають обитати,
Він дасть, чого не розказати,
Ни нашим видумать умам.
«Остав-же хрест; твори, небож,
Святую Магомета волю;
То будеш мать счасливу долю
За живота й по смерти то-ж;
Не то, гляди щоб гнів його
Моим ножом або стрілою
Над сердцем и душею злою
Суда не показав свого.»
Сказавши горець вивод свій,
По сердцю сподивавсь отзиву,
И душу парневу правдиву
На свій підладить думав стрій.
Гарасько-ж тилько позихав,
Ни на словечко не озвався,

Підглухим и нимим здавався,
А послѣ на-прямки сказав:
«Я край сей дуже полюбив,
Но вири предкив не покину,
Хоть тут як муха зараз згину,
Хоть буду и здоров, и жив.
Мени не страшен пістолет,
Ни нѣж, ни шабля из булата,
Ни спис твоїй, ни стріла перната,
Ни сам пророк ваш Магомет.
Так не лякай мене ни сам,
Ни ласки не сули святоши;
Я не продам Христа за гроши,
А рад и жить, и вмерти з ним.»
Сказавши се, упав до нѣг,
А Баязет (так нехрист звався)
Затрясся з серця, запалався,
Налаяв, плюнув и побиг. —

6.

Що-ж колив людоид тогди,
Про се Знеможенко не знає,
А тильки дума та гадає
В своїй неволи и биди:
Як мога зраду тушковать,
Під горця з лести підбираться,
На вси-ж чотири оглядаться,
И куди лучше тягу дати.

Мороковав и ніч, и день;
На скели лазив, на крутизни—
Своеи виглядять отчизни,
И мовчки там стояв як пенъ.
Зорив; но край йому святій,
Ховали тучи й хмари тьмуци,
И гори снігови, и пуши,
И пара, и туман густий;
И тим сердега доволнивсь,
Як чорне бованило море,
Що переплив один на горе
И з Греком вкупи не втопивсь.
Як тільки-ж птиця відтіля
З веселим огласом летіла,
Вся кров тогди в йому кипіла;
Подумав, що своя земля
Ще вистъ в черкеськую турму,
Про батька, матинку и діда,
Про товариство, про сусіда
Або про милую йому.—

7.

Тут сам сердешний сліз не стер,
А там отець, и дід, и мати,
Ни йисти не взялись, ни спати,
Як слух зайшов, що він умер;
Питались всяких знахурок,
Так зрадници в замет брехали,

И тильки боки напихали
Та заливались од чарок.
Вси-ж чумаки товкли в одно,
Що парень з Греком в путь пустився,
Одначе в мори утопився,
Як буря зплющила судно.
То сим и стали вири нять,
Дали на дзвони й папахиду
Петривському Отцю Давиду,
И не скупились поминать.
Та черезъ год, не то за два,
В сели забули Гарасима,
И тильки у дяка Зосима
Не вмовкли про його слова.
Бо сей його на путь навів,
Читати вивчив и писати,
И псалми хоть яки спивати,
Любив-же як сунка й жалив.
Та батько спомина и дид,
Як до роботи приступають,
Молотять, косять, тїк змїтають,
И ставлять по йому обид.

8.

А добра матинка що-дня
Не раз, не другий изгадає,
Як и на днищечко сидає,
Як топить и дижу вчина.

В неділю з ладанцем вона
И з свичкою до церкви ходить,
На часточку що-раз находить,
Старців без ласки не мина.
Вернувшись відтиля, мовчить,
То стогне, тужить, в груди бється,
За діло нє-хотя береться,
Або смутуючи квилить:
«Гарасю, соловейку мій!
Як жив, озвись до мене, сину!
Утиш мене хоть на часину,
Поклон дай матери твоїй.
Коли-ж и смерти не минув,
Коли одинчика не буде,
Коли, як кажуть добри люде,
Ти справди з Греком утонув;
То той пісок, що закрива
Тебе від сонечка в пучини,
Хай вирне и мени в кручини
Од тебе передасть слова, —
Хай скаже, як ти утопивсь:
Чи мав хто рученьку подати,
Що-б витягти, одратувати,
Або на сход души моливсь?
Як справди, синку, се було,
И сам на смерть ти охрестився;
То даром, що не причастився:
Не прийме Спас того за зло.»

Базикала, що серце нїй
З жалю и горя толковало,
Но як-то з тим не натякало:
«Не плач! ще жив одинчик твій.»

9.

Та се далека сторона;
До нас сподарь Гарасько ближе;
Так подивимся, що парнище
З кручини й нужди почина.
З сльозами теплими з очей
Спускався він из скель покволом,
Нудивсь ходивши низькодолом,
И щоб розважить смуток сей,
Сошлюку здумав нарядить,
Зробив, и як принявся грати,
Хлопцята стали набигати,
И старики к йому ходить.
Один из сих, мабуть письмак,
Сухий, кривий на праву ногу,
Казав: «Молися, хлопче, Богу;
То будеш вик веселий так.
Тут дуже добре чабапам,
За добиччю вони не бродять,
И звійськом так як ми не ходять,
А служать у скотини нам.
Еть тут пробув ти не годок,
Та ще не плентався в походи,

Нп лкои не знав незгоди,
И дила не робив на срок.
Як хочеш, робиш и живеш,
И, може, тильки знаєш скуку,
Що сала не давали в руку,
Та браги й пинняка не пьєш.
За те твій пан дає на харч
До схоти всяку лагомину,
Махан що лучший за свинину,
А за сухарь — м'ягкий калач;
Як тилько-ж приймеш наш закон,
По воли Бога й Магомета,
То будеш тямить Баязета,
И Русь забудеш так як сон:
Він грошей и худоби дасть,
Оженить, буде надляти,
И пить з тобою, и гуляти,
Та не поустить и в напасть.

10.

Гарасько з разу догадавсь,
Що дид морочить из направи,
И, мов з запалу до забави,
Все грав, ни словом не озвавсь.
На се придумував писни:
Бурлацьки, городськи, чумацьки,
Циганськи, вїськови, козацьки,
Весільни, тихи, голосни.

Програв Марусеньки мистюк,
Ой криче, Каси, На-бйк-хлопци
Дементаря, про Сич, Погонци,
Сопилки не пускавши з рук;
Не миновав и Гарбуза,
А як почав Хортуну грати,
То стало личенько луняти,
И покотилася сльоза.

11.

Про ту сопилку чабана
И говорили, й дивовались,
И злидни нею любовались,
Вйська й черкеська старшина.
В гаремах тилько нуд затявсь:
Там крали нищечком ридали,
Як нйч наступить, сна не мали,
А вечйр карою здававсь.
Летили—б и сами туди,
Де парни порхали мов птици;
Так дома пидить як в темниці
Пророк Махмет заповида.
Но серцю й оку де закон?
Вони його за страх не мають,
И стид, и сором забувають:
Си сплять, а тих не боре й сон;
Там з роду жеврие любов,
И як порою запалає,

То з толку хочь кого збиває,
И мозок пепутить и кров.
Се и Знеможенко дознав:
Эть як мудривсь, стерігся, штився,
А все таки в забрід пустився,
На муки сам себе отдав! —

12.

У Баязета у дому
Жила сестра його, дивниця;
Звичайна, гарна як зорниця,
И суще диво по уму;
И до хазийства, й до письма
Швидка, охотна и тямуща;
Поклонниця пророка суца;
Вона в гурту, вона й сама
Сливала так як соловей;
В розмовах на вирган мов грала,
Читала, шила, ткала, пряла,
Була моторна для людей.
Очаровала-б и ченця,
Коли-б прокляте покривало
Брївок еи не тушковало
И не туманило лица.
З-пид тих невидимих брївок
Свитились як зирки очици;
Лита поспили одиници,
И стан, и удаль пид винок.

Годкив сімнадцять иї було,
Велику материзну мала,
А з тим добра вона не знала,
Терпила з мальства всяке зло.
Брат все, що лучше, засвоив;
Побрав и дукати, и жемчуги;
Дивчину—ж мучив гириш катюги,
И тильки що живу не зжив.
Та безталанна сирота
Терпила горе та терпила,
Не раз уже втікати хотила;
Но и здоровье, и лита,
Страх, сором и дивоча стать
Си к двору мов приковали
И всякий способ однимали
На воли свита поводити.
Як-же вподобавсь Гарасим;
То краля стала добиваться,
Щоб швидче сяк-то-так зазнаться,
И горем подилитись з ним.
От и надумала вона
Из-пид покривала моргати,
Тютюн та ласощ подкидати,
И задобряла чабана.

13.

Левенець довго опиравсь,
И сердцю не давав потоли,

Боявся смерти й кар в неволи,
И базаринок тих цуравсь, —
Стерігсь, щоб любощив йому
Черкеска з ними не сунула,
Своим законом не наткнула
И не повадила уму.
Коли моргала, він хрестивсь;
Як підкидала що, обходив;
Від неї оченьки відводив
И стоя мовчки вниз дививсь.
Одначе, як ни козирав,
Утратив силу над собою,
Нудивсь, трусивсь, мов з перепоею,
И через три-дні захворав.

14.

Лежить в землянці, та лежить...
Хто-ж здума, зхоче помогати?
Ни батько з-за моря, ни мати,
Ни дід сидій не прибижить.
Хто лустку дасть на чужині,
Водицею його напоить,
Одине, змие, припокоить,
И з ним посидить в западни?
Забрів товариш, обизвався,
Здихнув, заплакав и убрався;
Прийшов хазяїн, пошатався,
Пишов и більше не вертався.

Одна Пиджарочка, за жаль,
Козацьки прикриває ноги;
Не спить, готова для помоги,
Хоч морить голод и печаль:
Як що шелесне, то гарчить;
Як муха сяде, відганяє;
Мовчить, як хворий задримає;
Коли-ж застогне, то вищить.
Но от замовкла и вона:
Де-ж дилась вирная помога,
И хто тепер хоть з-за порога
Разважить прийде чабана? —

15.

Мериме (так та сирота
Несчасна, безталанна звалась)
Бажала й дуже добивалась,
Щоб не жила собачка та.
Доставши десь-то мишаку,
Кидь з маханом, а та ковтнула,
З землянки вийшла, позихнула,
И одубила на току.
Тогди помихи не було
Голубоньци тайком ходити,
И все тихесенько робити,
Що тільки помагати могло.
Руками билими вона
Сердези личенько вмивала,

Синде під нього підстилала,
И теплу вовницю з руна;
Носила йисточки и пить,
Що лучши підставляла страви,
Варила лист и всяки трави,
Аби недугу утолить. —

16.

Но хворий без ума лежав,
Ни на словечко не озвався,
Гарячим як огонь здавався,
Пручався, борсався, дрижав.
Здавалось щогди йому,
Що в мори з Греком утопає,
То оре дома и копає,
Або за спаш иде в турму;
Що вставиши котиться з гори,
То по води холодний бродить,
То з кием у ватаги ходить,
И звірь отгонить на бори.
В сю пору билше турбовавсь,
Махав руками и ногами,
Свирипивсь, совав кулаками,
Кричав: «рятуйте!» и жахавсь.
А як дев'ятий день минув;
То оханувся, охрестився,
Пидвівся, попов, напився,
Приліг, простягся и заснув.

Очнувсь, и глянувши на ту,
Що иногди не допдала,
Його-ж личила й доглядала,
Не знав, чим дячить сироту:
Чи ненькою весь вик свій звать,
За працю, ласку и помогу,
И в думках и в молитвах к Богу,
Чи вирвать сердце и одать.

17.

Здихнув, заплакав: от и все,
Що мав сердега крали дати;
Вона-ж, вона як рідна мати
Иде до його и несе....
Щебече мов синичка та,
Що дитиняток доглядає,
За прокормом для их літає,
И з ним раз-на-раз прилета.
Уже и пє и їить чабан,
Чого ни пив, ни їив из роду:
Сїк з винограду ма за воду,
Щербу, оладья и махан;
Морели цвитом як янтарь
И хвиги медом мов налити,
Мигдаль, каштани смаковити
Лежать, аби вживав сподарь.
То и остербив и встава,
Вороча помаленьку ноги,

Виходить часом из залогъ,
На сонци гриється, спива.
А там и за роботу взявсь,
Пишов ватагу доглядати,
Та Богу дяку оддавати,
Що жив у ворога zostавсь.

18.

Колись-же, як Черкес сподарь
Пиднявсь на дѣбичу з господи,
А жінка лютой породи,
Єхидна, злая, хитра тварь,
В недугу тяжку залягла,
Без сили й пам'яті здавалась;
То краля від неї одкралась,
И вистку парневи дала.
Зійшлись; вмостившись доладу,
В присинках чесно жартовали,
Здихали, толковати стали
Про горе и свою биду.
Чабан клине життя своє,
Нудьгу и тяжкую неволю;
Сирітка-ж безталанну долю,
На суд пророка отдає, —
Но тут-же к серцю прижима
Левенця ручкою своєю, —
То свідчить небом и землею,
Що край свій кине и сама,

И шепче: «От-тепер-то час
 Шо налюбише підобрати;
 И з гір сих и лисив тікати,
 Аби ума достало в нас!
 Так ну!.. роби як лучше ти,
 Коли свѣій рід и край кохаеш,
 И волю, и надію маеш.
 Веди!.. готова я итти.
 Пущусь з тобою по лисам,
 На море, морем и за море;
 Мени не диво — сльози, горе;
 Туда и я, де будеш сам.
 Чи стріль на тебе полетить,
 Чи ніж блескучий в сердце впиється;
 З твоею кров моя зольється,
 И вкупи з нею закипить.
 Як тільки Госпідь нас спасе,
 Як тільки в Русь святу прибудем;
 То там, голубоньку, забудем
 Печаль, журбу, и страх, и все!»

19.

Гарасько тут оледенив,
 И спершу не сказав ни слова,
 Язик отерп, замерла мова,
 Мов каминь сердечко нагнив,
 А страх и зпугав, и зв'язав.
 Як одійшли-ж потроху шпари,

Пустивсь помалу в роздобари,
Здихнув він тяжко и казав:
«Порадо милая моя,
Напутнице моя и мати!
Ох! лучше для мене не знати
Того, що чув від тебе я.
Ти з серця не зняла туги,
Хоть правду де-куди казала,
Но ще мов бильше навязала
И скруту на його, й ваги.
Я рад-би відсиль утікати,
Готов підняти тебе на спину,
Нести в отецькую хатину,
И вик з тобою виговати.
Так я не лицарь и не пан,
Я не пройдисвіт грошовитий,
Невілник громом мов прибитий,
И не мисливець, а чабан.
Куда йти, коли втікати,
Як без попутчика пуститься,
От звіру и погони зкритися,
Пійми и смерти миновати?
Эт тямши-же як я и ти,
Що тут стежки и вси дороги
Черкеськи обняли залоги,
И ришуть горци як хорти.
Та де-ж тепер и братик твій?
Він там-же шарить дни и ночи,

Як звірь вороча люти очи,
 И рветься сердцем на розбій.
 То має бути та й буде те,
 Що як відсилъ тїкати сунемся,
 Йому-ж, катюзи, попадемо,
 А він и слід наш замете!»

20.

Но краля каже: «Се брїдня;
 Хоть по шляхах и єсть залоги,
 Но єсть, и ти, шо для помоги
 Готови кинуťся що-дня,
 Аби шо-небудь заробить,
 И за хороший заробїток
 Себе, жїнок своих и диток —
 И зодягти, и прокормить.
 Як тилько прийдеться втїкати,
 То я из сих найду пройдоху,
 Суну сього, того потроху,
 И він готов нам помагати.
 Та й Грек один тут прожива,
 Захожий, не на дїбич взятий,
 Бувалий дуже и багатий,
 Народу перша голова.
 Він с татусем моим служив,
 Ходив на промисел, в походи,
 Пускавсь в пустини и за води,
 И всякого добра нажив.

Він, знавши всю мою биду,
Колись казав: «Тікай, небого!
Од брата для тебе лихого
Сам куди хочеш проведу.»
Чого-ж тепер боятися нам,
Коли все добре можно мати?
Грек ласку рад нам оказати,
Взять, провести, як знає сам.»
Казала й мала ще квилить...
Но брат прихав, гук озвався:
Гарасько до овець побрався,
Вона-ж до хворои летить. —

21.

В сю пору очи чабана
Уже ватаги отцурались,
До крали тильки поривались,
Ик двору, де живе вона.
На другий день він на гори
Заліг, нудивсь, телесовався,
Заходу сонця дожидався,
И сходу тихои зори.
Як тильки вечір наступав,
Минився свит по небосклону;
Гонив ватагу до загону,
И шляхом на сопилку грав.
Тоди Черкесочка з синець
На двір як мушка вилітала,

Шаталась, буцим наглядала
Або личила всіх овець...
А шлязась, мьялась для того,
Щоб поглядить на милодана,
Сунуть, що малось, из кармана,
Та послѣ и обнять його.
И от, си штуки викидать
Порою крали удавалось,
И веселитися траплялось,
И вкупи з милим горювать.
Не раз их мисяць заставав
В саду, крѣй бука и тополи,
Або у лип на низькодоли
Отрадиим свитом обвивав,
И мов тужив, що з козаком
Дивчина нудиться, скучає,
А зла неволенька мишає
Зложить з ним руки пид винком.

22.

Одначе парень веселивсь,
Що вирну ма на все помогу;
Готовивсь нищечком в дорогу,
И Богу про успѣх моливсь,
Та обіщавсь, як тилко Він
Отчизну судить повидати:
Калик и сирѣт надилати;
Купить для церкви тульскій дзвін;

Мерисю швидче охрестить,
И з нею зараз повинчатся;
Робить, трудиться, побиватися,
И вк любовно з нею жить
Черкеска-ж копіла своє:
Шкатули братни підглядала,
И як лисиця розглядала,
Що лучше в них и краще є.
Осталось тілько для пути
Счастливу вигадать годину,
Для вьюку підобрати скотину
И весь припас к тому найти.

23.

А Баязетови и в сні
Не снилось, що сестра змандрує;
На другий день він їй дарує
Сережки добрі й два перстни,
Що зараз в набігах достав.
Гараськови-ж чекминь суконний
Та пояс з ніжними червоний
На руку кинувши, сказав:
«Отсе й тобі гостинець мій,
Чабане вирний, пилновитий,
За те, що скот у мене ситий,
За догляд у ватаги твоїй.
Як зхочеш дали так служити,
То будеш знати, що твій хазяїн,

Не той у миру Россиянин,
Що за алтин три дни дрижить;
Забудеш: драни постолу
Або из лик никчемни лапти;
Сяряк, пошарпаний на клапти;
Плуг з бороною и воли.»
И тут-то кинувсь на коня,
Помчався стрилкою до дому,
А парню воля молодому
Смийаться з ласки до півдня.

24.

Тепер настала тишина,
Ожився Баязет в господи,
Не дума о своїй пригоди
Ни вѣдн, ни хвора жона.
И вси Черкеси в табуні
Летучих коней попускали,
Запас и зброю в хижі склали;
И голодрабці, и пани
Осилися; один дозѣр
По граням, по шляхам літає,
То стійми стоя поглядає
На руську линию из гір.
Пройшло пів-лита, и нема
Ни диму вѣдтиля, ни пилу;
Кубань мовчить; Москаль на силу
Надиється и мов дрима.

Но тут-то осинь нанеслась;
В борах, садах — деревья голе;
Темные луг, чорные поле;
З Кубани туча поднялась.
Летять гінци мов на крилах,
В аулах лемент роздається;
Москаль піднявсь, Донець несеться,
На гибель нашу и на страх.
«До збруї, Черкеси!» гук гремить:
«До коней! та мерщій сидайте,
Жінок и диток покидайте,
Ходим свободу боронить.
Одни калики та диди
Останьтесь, будьте на сторожи;
Хлопьята-ж в стрій хоч трохи гожи,
За ружья, шашки, та й сюди!
Гунем огулом на врага,
Ризнем, рубнем, що зможуть сили,
За виру, предкивськи могили,
За поле, сакли и луга;
Хто з нами зараз долине
Святиню общу ратовати,
Той буде честь и добич мати,
А сидень кари не мине.»
От позбіралися, и в путь
Летять, земля від их трясеться,
Як хмара курява несеться,
И гори, и луга гудуть.

25.

И Баязет пустивсь упать
Морить других або умерти,
Жона-ж його лежить при смерти
Та мабуть має и не встать!
Пид смуту, страх и галас сей
Мериме вирная бодриться,
З Гараськом хоче спорядиться,
И улизнуть из братських рук.
Зійшлись о-пів-ночи в саду,
Одно другого обнимає;
Чабан и краля забуває
Свою недолю и биду.
Горюють, щоб то взяти, вони,
И ся лепече: «Візьмем гроши,
Намисто, кунтуши хороши,
Ложки, та срибни кумани,
Жемчуг, отлас, парчу, сапьян»...
И що від неньки нїй досталось,
А Баязетови попалося
На суще горе, не талан.
За воживо-ж помиркувать
У Грека Фоки зговорились,
Обое Богу помолились,
И зараз розійшлися спать.

26.

На други сутки, як омрак
На землю нічка напустила,

До Грека любочка сходила,
Вклонилась и казала так:
«Колись мій батенько и ти
Один другому помагали,
В походах и торгу бували,
Жили й любились як брати.
Ти часто пив у нас и йив,
Татусь у тебе доволнився,
Гуляв по зволу, веселився
И дяку знать за те умив.
Я кров товариша твого,
Дочка Юсупа, сиротина;
Була у батька як калина,
Та зсохлась в братика свого.
Він все добро заив мое,
Мене-ж звирюка не шанує,
Денька без ласки не минує,
Порою чим попавши бє.
И зла неivistка—та-ж яга:
Не на добро мене учила,
За коси-ж часто волочила,
И ненавидить як врага.
То я надумала втікати
З одним левенцем аж за море,
На Русь святу, щоб там и горе,
И вик свій вкупи коротать.
Так сжался-ж, змилился хоть ти,
Будь батьком при лихній години

И козакови, й сиротини —
 Допоможи нам утекти;
 Дай вожая, як знаєш сам,
 Щоб нас до моря допровадив,
 Аби ни словом не повадив,
 Ни дилом на дорози нам!»

27.

Се Фока слухав и ридав,
 И каже, давши стусень в груди:
 «Такий-то свит! таки-то люди!
 Такий-то рід, щоб він пропав.
 Я, допечко, життятя твое,
 Як сам своє, давно вже знаю,
 И бачу часто й підслухаю,
 Що брат тебе клене и б'є.
 Не вперше из моих очей,
 Гарячи слізоньки зпускались,
 Не раз мени печінки рвались,
 Як жид з тебе глумився сей.
 Та я-ж бачся и натякав,
 Щоб ти від його утікала,
 И талану собі шукала,
 Де-б Бог тобі приют ни дав.
 Но годи!... перестань тужить!
 Коли до втьоку ти зібралась
 И христявину сподобалась,
 Я рад, — готов вам услужить.

Одначе вожая не дам,
А ось пущуся з караваном,
Візьму вас, зкину за лиманом,
И Гóспидь заштити вас там!
Ти-ж на дорогу прибірайсь,
Шнуруй поклажу всяку в тюки,
Щоб на мои отдати руки,
Утрат-же ї зради не лякайсь.
Не тилько все те збережу,
Но взявши из своєї скрини
Товарища свого дитини
Ралець та ї добрий положу.
Та не подумай и того,
Що ї ворог наш наробить шкоди;
Ще єсть для всякої незгоди
Живець у вожая твого.
Ще ся поранена рука
На шматьтя хоть кого покрає...
А хлопці?... горе не минає
Того, хто займе старика.»

28.

Сирітка кинулась до нїг,
Поклонци тріччї положила,
И обнимавши старожила,
Билила любочка як сніг;
То червонила и тряслась,
Од скруту личенько минулось,

Чїльде россою мов покрилось,
И мова мов не та здалась;
Замьялася, сама не зна,
Чи бигла-б відтиль, чи летила;
Ни путь, ни йисти не зхотила...
И потишає чабана:
«Тепер-то не загинем ми,
Бо руку та й велику маем;
Куда, и з ким пуститься, знаем,
Из клятой сеи турми.
Грек Фока—сущий батько нам:
Він за-для нас уже хлопоче,
Сам рад, сам визвався и хоче
Везти нас в край веселий ваш.
Деньок, чи два, чи три мене:
Невистка згине, скот охляне,
Спустие поле, сад завьяне,
Тебе не стане и мене.
Шо-ж скаже брат мій бузувир,
Як не пронав од тучи, грому,
И повернувшись до дому
Загляне в сеї несчастний двір?»
Сказавши, охала вона,
И щоб злегчить хоть трохи муку,
И притушити нудьгу и скуку,
Пишла в постіль від чабана.

ГАРАСЬКО.

ВІСТУ ПРО ВУЗВОЛ.

29.

Ще сонечко не піднялось,
Хмарний Кавказ не золотився,
Як крали сон веселий снувся,
Як на свитанні ній здалось,
Що з диви птицею вона
Переродившись, крильця мала,
По морю тихому літала,
Та ще и з милим, не одна:
«Ох! се пророк вищує сам,
Счастливу путь, на славу Богу,
И всю зациту и помогу
На мори и на суши нам.»
Сказавши, встала; за мольбу
Вялась; поклони стала бити,
Честить пророка, та хвалити
И славить Бога як в трубу.
Пшла в садок під капарис,
Де батько й ненька починають,
Про горенько ей не знають,
А про талан весь вик пеклись.
Припала; рученьки свої

Простягнувши, обняла могили,
Ридала, билась, поки сили
Изнемоглися у неї, —
Та взявши чебрику из их,
Край серця склала в пазушину,
Щоб пам'ятать и на чужини
Родимих, дорогих своїх.
Гарасько также на зори
Молився Спасу и Покрови,
Старався, щоб були готови
Верблюди й кони на двори.
Стягав для вьюку лантухи,
Канати, шкури и повстини,
Де-лучши рядна з парусини,
Сакви реминни и михи.
И спорядивши те, сказав
Мерими, що снен-ж ночи,
Як ворогам заслипить очи,
Обшарить все, що брат надбав.

30.

И справди прийнялися братъ
Ту-ж нічку всякий пожитки,
З добра не кинули ни нитки,
Старались горця накарать!
На другу звозили товар
До Грека, у нього складали,
А там мерщій, мерщій ховали

То в льох, то в хату, то в амбар.
На третю виступать в поход
Загадує хазяїн Фока,
Як буде темнота глибока
Поверх землі, лисив и гор.
И сталося так; весь караван
О-пивнях из двора пустився,
Від всякого дозору зкрився,
Його ховав густий туман.
И всю дорогу не було
Ни стричи, ни прохожих з боку,
Ни небо не казалось оку,
Ни сонце свиту не ліло.
Бо Грек проходи скритни знав,
Невидимо водив борами,
По байракам проміж горами,
Тракти-ж свідомі обминав.

31.

Ишли, ишли и при кінци
Онап и море видно стало:
У крали серце трепетало,
Заграла радість на лиці.
Гарасько-ж на колина внав,
Бо там тонув и жив остався,
В неволю неборак попався,
Погорював и волен став.
Молився Богу, як умив,—

Пречисту славив и Миколу;
Пів-сотни риби й хліба полу
Дав на артиль, а сам говив.
А тут-то й берег; од путу
Під лугом стали відхатати,
Хто взявсь спивать, хто в карти грати,
Хто скот и вьюки стерегти.
Одни варили на обід,
Други гуляли, то купались;
Московський справи дивовались
И поспиху Царських побід.
Та ще тому, що хрест чесний
В Опапи сяє, як свитило,
Горить ставник, курить кадило,
И новий дзвін, та й голосний,
Озвався в пущах и горах
Христовий Церкви на отраду,
А бусурманам на досаду,
На сльози, горе и на страх.

32.

Як попоив-же и зпочив
Хазяїн толковитий, Фока;
То одв'язав ладун од трока,
Видро оливи наточив.
Пишов в Опап, на церкву дав,
Молебень Миколаю правив,
Калик, сиріток не оставив

И в тюрмах з ласки побував;
З знакомим панством нагулявсь,
Наняв судно, склада товари,
До милои оглянувсь пари
И словом батька обизвався:
«От-тут-то Госпідь, дитки, вас,
Видимо милує, ратує,
И волю, и покой дарує,
А там вид мук и горя спас.
Уже Гараська одилия
Од роду тильки Чорне-море;
Из дум його и страх, и горе
Родима вибавить земля.
Та ну-ж молитися та сидать:
Витрець понутний подихає,
И Бог, и він нам помагає,
Де-хочеш, незабаром стать.»
Сказавши, паруси пидняв:
Суденце дали подається,
По морю як стрила несеться,
А берег из очей пропав.

33.

Пливуть, пливуть; им Спас годить,
Свята Пречиста помагає;
Пидскочить хвиля, та й лягає;
Судно погоня не слидить.
У боки взявшись, лопцман тне

Писни; матроси веселяться;
Над морем хмари не вертяться,
Ни грѣм, ни буря не гуне;
Неначе спить и глѣб, и дно,
И там изверху риба грає;
Шумить скопа; шубовсь...хватає,
И вгору мчить яке-сь звено.
З бокив гусей, уток стада:
Одни пливуть, други літають;
Орлів заглядивши, тїкають
Куда их страх жене, беда.
А дали, дали лебеди
Як снігови гряди биліють,
Вїд ляку так як ти не мліють,
И сміло мліються в води.
То все для моряка бредня,
Черкесоньци-ж вси штуки нови:
Вороча оченьки тернови,
Радие, гриється що-дня.

34.

Що день, то дальше подалісь;
Що час, то берег став им ближче;
И от кричить один парнище:
« Тепер, Гараську, не журись;
Бо з нами и з тобою Бог!
Не будем в мори утопати;
Видніються церкви и хати:

Се город, славный Таганрог.
От-тут-то оживем, и вси,
От-от, до пристани прибудем,
Дорожний скрут, нудьгу забудем,
И погуляем на Руси.»
Пан Фока, хоть далеко був,
В каюти мудровавсь над счотом,
Втомився, окропився потом;
Но вийшов, на палуби став,
Дивився щиро, та дивився,
На небо глянув, охрестився,
Церквам щирим поклонився
Раз, другий, третий, и сказав:
« Э! справди близько Таганрог!
Спускайте-ж паруси, хлопьята;
Стріляйте; хай звистить гармата,
Що нас привів з-за моря Бог.»
И тут до пристани судно
Мов громом трічи обизвалось,
Під берег з писнями примчалось,
И якірь кинуло на дно. —

35.

На другий день пішла кура:
То ликари товар курили,
И моровицю заморили,
И вбили для себе бобра.....
Грек Фока не страшивсь чуми,

Боявся тилько витребенькив;
Одмирить, зважить був раденький,
И дать проценти из суми.
Попав ярлик, сунув в карман,
Став вигружати рїжки, орихи,
Тюки, бочки, барила, миhi,
И перевозив в балаган.
Сходив в полицю, дав билет,
Явив Гараська и дивчину;
Просив панив, щоб сиротину,
За те, що змучив Баязет,
Мерщий порядком охрестить,
Та й другу ласку показати—
Єи з Гараськом повинчати,
И на госпуду одпустить.
А щоб поставити на своє,
То багатири не поскупився,
Пид кого треба, пидмостився,
Засипав тих, и сим дає.

36.

Незабаром ся новина
И в самий пристани, и в хатах,
И по базарю, и в палатах,
Оповистилась як луна:
«Черкеску будуть тут хрестить,
Що в снігових горах родилась,
Вид брата-ката свободилась
И в карабли тепер сидить.

А після того під винцем
З якимсь Гараськом, кажуть, буде! »
Гукавши по базарю, люди
На пристань бігли манивцем,
Настигли, — їй надоили так,
Що Грек, вхопившись за лозину,
Не одному погладив спину,
И совав під боки кулак.
Він швидче розкладав товар,
И щоб охвито торговати,
Наняв великий двір и хати
Чолом на городський базар.
Тут спав, кушав, а в балаган
Ходив, та добре любив гроши,
Брав барини на все хороши,
И туго набивав карман.
Кругом-же дворища унять
Народ відусіля збирався,
Шатався, бигав, добивався,
Як диво, кралою повидать.
Пани из панями що-дня,
Купци й купчихи прибували,
Що-небудь гости даровали,
И полюбили, як рідня.
А три из них взялись хрестить
Сирітоньку, и всяке диво —
Горилку на хрестини, пиво
И харч з господи одпустить.

37.

Та змова в п'ятницю була,
В неділю-ж краля молодая,
До служби, в церкві Миколая
Христ'янську виру прийняла.
Ім'я було «Мериме» її,
Тепер-же Мар'єю зоветься;
Як глянеш, мов не та здається,
Бо звичай обминила свій:
На груди хрест кладе як ми,
Мов з малства до того привчилася,
З магометанством розлучилася,
Зпуралася роду як чуми.
От виїшли з церкви и вїдтиль
Гуртом до Фоки вси поспили,
Порядком за столами сили,
За хлїб взялися и за сїль.
А він всю щедрість показав,
Горилку слав надвір народу,
И кубок випивши, сказав:
«Тепер п'ємо ми и їймо,
Що охрестили Марусину;
А через тиждень, як не згину,
То бенкет и другий дамо.
Е! треба буде одружить,
Христ'янку з христ'янином нову,
И талану еи основу
И вдруге тут-же положить.

38.

Простившись, вранци похмеливсь,
Покликав Масю з Гарасимом,
Ту донею, а парня сином
Назвавши, Фока так озвався:
«Я двір сей здумав куповать,
И вам його подаровати:
От-тут-то можно торговати,
И хлиб насущний добувати!
Конийка мається у вас,
Мишки набити ваши й тюки:
Чого-ж в сели мориться з скуки
И идить в поли всякий час?
Чим жать, косити та орать,
Або у скоту побиваться,
Чи-то не лучше тут остаться,
И, сидя дома, гроши брать?
Остав-же, синку, сільський бит;
Возьми сюда и батька, й неньку;
Торгуй, орудуй поманеньку;
То станеш и багат и сит.
Як Госпідь вик прибавить мій,
То буду часто тут гостити,
З-за моря всячину возити,
Барин-же весь — мени и твій.
От рада вам! ви-ж, в добрий час,
Не голодуйте, їжте, пийте,

К неділи-ж по жупану зішійте,
Бо будемо винчати вас.
Брехни я з-роду не люблю:
Ще будуть спати горожане,
А я піду, и, що ни стане,
А двір зторгую и куплю.»

39.

И справди, як казав, зробив,
Хоть добру плату мусив дати;
Прибрав к весіллю гарно хати,
Шпалиром стини облив.
В суботу сватання пили,
В неділю молоді винчались,
На бенкет гости позбірались,
Панове и купці були.
Лилась горилка, ренське, мед;
Тюмили ласощи без счоту;
Спивав, хто мав на те охоту,
Заливши очи наперед.
И танцям вгаву не було,
Пани в свитлицях веселились,
Мищани край синей крутились,
От гуку дворище гуло.
Як тільки-ж пивень обиззавсь,
То приданки сами остались,
Дворяне и купці убрались,
И Грек напильий спать улавсь;

Уставши-ж рано, на зорі,
Найшов мов пропір Магомета
Запаску з алого грезета
На довгий щогли у двори....

40.

Хоть Фока-ж тиждень баловав,
И дуже підтрусив шкатулу;
Но Бог йому за ту посулу
Талан и радість зараз дав.
Бакалію його змели,
Ни жмени в лавках не зосталось:
Як думав, так и продавалось,
За руб рублями отдали.
Те-ж збувши, взявся закупать,
Всячину всяку зпотонову,
Щоб добрую користь готову
Уп'ять, де Бог покаже, взять;
И день и ніч везли товар,
И день и ніч він паковався,
Народ сюда й туду шатався,
Мутився берег як базар;
Недиль на три було труда,
Поки до шниря все зносили,
Судно порядком нагрузили
И спорядили хоть куда.

41.

В сю пору море як скло
Стояло тихо, не хиталось,

За хмари сонце не ховалось,
Одначе спеси не було.
Тепер-же витер розгулявсь,
И хвили дме від Таганрога;
То Грек з надією на Бога,
В дорогу виступить зобравсь.
Поснидав, люльки покурив,
Балакав довго з молодими,
Поцілювався любо з ними,
И на порози говорив:
«Тепер-то, диточки мої!
Простить, здоровеньки бувайте,
На Божу ласку уповайте
И теплі молитви свої.
А я за море полену,
И хто зна: чи дійду в господу
На радощи симби и роду,
Чи не умру и не втону,
Чи смерть ехидная мене
Як рибу поведе удою,
Писком засипле під водою,
Або и дома не мине?
Коли се буде, пом'янить,
Оплате похристьянський Фоку,
И свичку дорогу й високу
На церкву Божу одминить.»

42.

«Ох дити! розкажу на час,
И грих того не розказати,
Як Божа ратовала Мати,
И крив мене в недолях Спас.
Колись я дуже був здоров,
Меткий, завзятий до розбою,
Лякав и дивовав собою,
Ярився, лив як воду кров.
Хто ворога як галич гнав,
Як валом трупом обстелався,
На судна перше всіх скидався,
Рубався, бився, грабував?
Хто в пущах и степах водив,
По байракам, лугам ватагу,
Пид дощ, пид сніг, пид шквірю, хлягу,
И языка достать ходив?
Грек Фока си робив чудà,
Но й сам в песчастя попадався,
Меж трупом ранений валявся,
Поки Юсуп настиг тудà.
Пидняв мене, обмив, замив
Вонючи рани з пижма соком,
Та закладав товченим дроком,
И смерть, и муки удалив.
Я ледве й шибениць избиг:
Вже дотягали на вирьовци

Раз Турки, вдруге Македонци,
Но Спас на диво й тут поміг!
Там правивсь Буклос Небоян:
Він з сотнею харциз завзятих
Поризав, порубав проклятих,
И я упать вожай и нан.
А сих побив, то поколов
З дружиною Морейцив Палос,
Та з Курдами сподарь Кефалос,
И я живеньок и здоров.
Не раз и на морях мени
Траплялось в бурю утопати,
В неволи нидить, горювати,
И тлїть в тюремний западни;
Случалося ходити в парчи,
И рублям прикривати спину,
Пить ренське, йисти осятрину,
И бути по три дни без харчи:
Одначе старости доживсь;
Як свиг билию, а не гнуся;
Талан, куди ни повернуся;
Худоби и скарбив добивсь.
Що-ж дальше буде, хто те зна?
Ох! мов щось шепче: Фоко! Фоко!
Одумайсь, не несись високо,
Тебе за морем жде труна!»
Казав, здихнув, сплакнув, стогнав,
Змивнївсь в лицї, перехрестився,

Оп'ять поцілювавсь, простився,
И вдруге те-ж заповідав.

43.

Тут острах молодих трясе, —
Мов справди ту труну для Грека
Морская филия из далека
На жаль и горе им несе, —
Мов будуть хоронить того,
Що визволив обох з неволи,
Для чести их, для слави й доли,
Добра не пожалив свого.
Гарасько билій як стина
Рида; а Мася так як глина
Пожовкши, плаче мов дитина,
Утихне й знову начина, —
Пришавши, стала ціловать
Колина Фокини и п'яти,
Не хоче рученьок одняти,
Не дума батька одпускать.
И сей, изморений од сліз,
Не знав, не з'ямивсь, що им диять,
И тилько щоб тугу розвियाть,
Обох з собою взяв на віз.
На пристань вкупі прибули...
Но тут жало ще бильше стало:
Дорогу море натякало,
Од витру паруси гули;

То Фока кинувсь на судно,
Як вихорь по води помчався,
Назад раз-на-раз оглядався,
Поки их стало невидно.
А си на пристани були,
Нудились, поки хмари сині
Настигли, и мов звірь в' пустини
Морські потоки заревли.

44.

Тогди Горасько оханувсь,
Вхопив Марусеньку за руку,
И тяжку з Фокою розлуку
В господи поминать вернувсь.
Неділью, другу смутовав
Сподарь з дружиною своєю,
Частенько плакав вкупі з нею,
А там за промисл браться став.
Вписавсь в купци, ямлив товар:
Ледянку—сінь и добру кримку,
Мед, віск, билугу, осятринку,
Полотна, сало и кав'яр.
Та хури правив на Одес,
На Москву всяки вина з Дону,
В Цариград Греку Соломону
Пшеницю ставив и овес.
Поправив двір як сам хотив,
Построив новую комору,

Та хату челяди простору,
И на господи паном сив.
А щоб за родом не тужить,
То, спорядившись помаленьку,
Зібрався батька взяти і неньку,
И вкуши з ними вик свій жити.

45.

Уже в дорозі Гарасим,
Що йиздив чалими волами;
Тепер несеться як крилами
В бударі, і два-вози за ним:
В жупани з шльонського сукна,
В брили, що мохом мов опьявся,
У боки взявшись зашпався,
Хиба гонців одних мина.
Летить, та от уже и там,
Де народивсь, ходив за плугом,
Телята, вівці пас під лугом,
Або бичата по трактам.
Шугнув в отецький двір, и став;
Отець-же залучав скотину,
И з ляку кинувся в хатину,
И тільки з вікон виглядав.
А мати вийшла из синей:
«Здорови, пане!» поклонилась,
Поблидла дуже та трусилась:
Здавалось, пан из суду сей;

Но він за рученьку вхопив:
«Не бійся, мамо! я Знемога,
Я син твоїй!» каже: «з ласки Бога,
Як бачиш, и здоров, и жив;
Я той, що ти колись сама,
Не допдавши так як треба,
Талан мій вимолила з неба,
Та довела и до ума;
Я Гарасим, твоїй одинець:
На диво збавився од горя,
И Таганрога, що у моря,
Тепер и житель, и купець!

46.

Тут матинку уже не страх,
А нагла радість стрепенула,
Очищи зкрились, мов заснула
У сина на м'яких руках,
Мов духу в тили не було,
И серце перестало битись,
На блидних щічках піт роситись,
А губи смагою злило.
Старий, поглянувши з вікна,
Подибав знатившись из хати,
Щоб хворую обротовати;
Но тут, узнавши, що вона
В руках одинчика лежить,
Отерп и сам, не стало мови,

Здихнув, зминивсь, насупив брови,
Потупив очі, та дрижить...
Що-ж?... добрий син прирозумів
Підняти перше потихеньку,
Внести на під у хату неньку;
А після її батька перевів,
Линув на лоб йому води,
Як соловейко озивався,
То Савка з силою зобрався
І зараз миновав биди.

47.

Як тилко-ж, мов-би після сна,
Очиці матинка відкрила;
То, вставши з полу, говорила
До гостя милого вона:
«Ох! де-ж ти, синочку мій, взявся?
Відкиль як зірочка явився?
Чи з моря вирнув, не втопився,
І всім на диво жив оставсь?
Чи то-ж надієнька була
Тебе на свити повідати,
Як мусили опоминати
З сльозами цілого села?
Як чумаки сказали нам,
Що ти поліг під шумом моря;
То твій дідусь умер із горя,
А я яка і батько сам?

Эт вѣсім доканае лит,
Як часто, часто цили ночи
Без сну мой морилсь очи,
И их не тишив Божий свит.
А скільки раз, в крушини тий,
Я зовсім йижи не вживала,
Або сльозами обмивала
И хліб порою гирький мій?
Та й батько скільки их розлив,
И скільки перетерпів муки!
Хворав, моривсь з журби и скуки,
И мов пришибений ходив!
Чому головонька сила,
Одусь, пожовк, опали очи?
З того, що дни, часи и ночи
Без вгаву мучила беда!
Чи з ципом п'явся на току,
Чи з плугом на поли возився,
Тужив, ни чим не веселився,
И пив и йив він без смаку.
Гонивши волики свои,
Без наймитчяти, сам на пану,
Лукав: ох, де ти, мій синашу,
Де ясни оченьки твои,
Шо и скотинку, и в дворі,
И в поли любо доглядали,
Як роси на траву спадали,
И рано, й вечір, на зори?»

48.

Но дальше говорить не дав
Старий, за серденько вхопився,
На сина пильно подивився,
И тихо матери сказав:
«Тепер забудьмо, що було,
А купи Бога нум хвалити,
Що дав нам радости дожити,
На смуток ворогам и злю.
Наш син сподарь, наш одинець
Як повна рожка процвітає;
Вернувсь; хлиб, сіль, копийку має;
Не гречкосий він, а купець.
Так стало быть, що ми талан
Його за горе поминяли,
Гнивили Тройцю й горювали
За небувалость и обман.»
Тут говоруха забува
Все горе, всю свою крушину
И каже: «Ну нехай-же, сину,
Замруть навійки ти слова;
Нехай их прийме море те,
Що змилювалось над тобою,
Та гряззю, писками й водою
Наверне зараз и гнете!»
Сказавши, синовця хвата,
Як витку з райської калущи,

Цилує личенько дитини,
До серця любо пригорта.

49.

Гарасько плакав, дав чолом
Матуси, батька цилувать
Вхопивсь, и, щоб потиху мати,
Пид вечір кинувся селом:
Просив на ранок, на обид
Рідню и де-яких сосед.
От ранок; сонце пиднялось;
Взялися страви готувати,
Не турбовавшись купувати,
Бо у Гараська все найшлося.
Балик що лучший и кавьяр,
Соми, лящи на шарпанину,
Межени осятри до хрину
Звелив дуванить господарь;
Горилку правда куповав,
А хлиб святый з возив носити,
И ренське з боклагив точити
Счасливець хлопцям загадав.
Обид поспив; уже столи
Покрились хлибом и пляшками;
Сідали гости за мисками,
Все добре йили и пили;
И батько, й матинка його
Мов ожили, мов не журились:

Пили, гуляли, веселились,
За счастья синовця свого.

50.

Як-же одинчик одгуляв,
Як по рідни повеселився;
То звичайненько уклонився
Отцю и матери, й сказав:
«Тепер мени благословить,
Що маю в думках, говорити,
И серденько свое одкрити,
И вас пидправить—сущу хіть.
Уже обом вам сидина
Як сніг головоньки покрила,
Обох вас старость нахилила
И заморила крушина.
Так хто-ж без мене в сим краю
Вас в гори, в нужди порятую,
Як син напоить, нагодуе,
Заминить рученьку мою?
На рід надія не яка:
Поки в комори есть и в скрини,
Лестун потреться в сий хатини,
Та й дале, вкинувши фука.
А жить тут не впада мени:
Я дуже в промисли упьявся,
З купцями всякими зазнався
В своей и дальній сторони.

Продайте-ж все, що дав вам Бог,
А щоб не мучиться тугою,
Пойдьмо зараз изо мною
В мою господу в Таганрог.
Там будете у мене жить
Без нужди й горенька довику:
Я рад сотнями за копійку
Для вас де треба положить,
И добрая жона моя
Як рідна доня приголубить,
Хоть и не бачила, а любить
И штить вас так же, як и я.»

51.

Стари, почувши рич таку,
Не знали, що йому казати,
Убралися тихенько з хати,
И посадали на току.
Там раду мали, що чинить:
Чи тут довику зоставаться,
Чи з добрим сином виряжаться,
И на його господи жить?
«Ге!» каже Савка: «як-то нам,
Збувать осидлєсть родовую,
Скот и рухомость домовую,
Нивки, лужок, — и жити там,
Де окрім сина одного
Родини иншої не буде,

И нас не знают добри люди,
И ми не знаєм никогò?
Так ну-ж тут віку доживать,
Щоб не на другим кладовищі,
А на знакомим гробовищі
З батьками вкупи почивать.»
Одначе матинка сіда
Старого вмила вгомонити,
Розтолжувавши, як тут жити
Під старість и худі года.
То Савка раду обминув,
Ввійшов з старенькою в хатину,
И каже: «Ну шукай-же, сину,
Щоб швидче хто, що єсть, купив,
Та й поленем на Таганрог
Твою господо повидати
И горе наше забувати,
Аби доніс здорових Бог.

52.

От и взялися продавать,
И все попродали до дила,
А тільки матинка зхотила,
Щоб хату й двір на церков дати.
То добрий батько й добрий син
Не тільки волю вдовольнили,
Но ще й півсотни посулили
На повіть, хату й новий тин.
А піп по лейістрам заквітав,

Що Савка, прозвищем Знемога,
З жоною й чадом, в славу Бога,
Для шпиталя той двір оддав.
И слово Гарасим зправдив,
Дорожню одимкнув шкатулу,
Послав п'ять сотень прямо в Тулу,
Щоб майстер добрий дзвін одлив
На тую-ж церков; та раздав
Потим на молитви копійку;
Де бачив, надилав калику,
И поміч сиротам давав;
Зосима, честного дяка,
За добру надилав науку,
Сунув десяток срібних в руку,
И зшив халат для старика.
Та й загадав в вози складать,
Що батько й матинка звелили,
Про чорний день держать хотіли,
Або невестци даровать.

53.

Тепер матуся и отець,
Раненько помолившись Богу,
Пустились весело в дорогу,
И як бажав их синовець,
Настигли в город Таганрог,
Де горе, нужди забувати,
И вик покойно доживати

Судив им Милосердний Бог.
Як тільки у воріт своїх
Гарасько з рідними явився;
То дух у Маси звеселився:
Бижить чим-дуж стричати их;
Дрижить від радости вона,
Свекруху, свекра обнимає,
Говорить, що на серці має,
И чинить, що по сердцю зна;
Бере під рученьку мерціий
Стару Знеможиху як неньку,
Веде в господо потихеньку
И дзиглик підставляє ній;
Становить на столи за тим
Ясни полумиски й тарилки,
Пляшки пивця, винця й горилки.
Частує спершу Гарасим;
Вона-ж, подавши по другий,
По страви страву иншу носить,
З дороги путі й йисти просить,
Годить им як душі своїй.
Стари йидять, що подає;
На личеньках отрада грає,
Журба и горе замірає,
А суца радисть настає.

54.

Як поноили-ж; то синаш,
Повівши в другу ю кимнату,

Сказав: «От-тут-то, мамо й тату,
Приют у мене буде ваш.
Тут Маса все, що треба вам,
Не линовалась, вгонобила;
Сама, голубонька, робила,
Як хочу и люблю я сам.
От вам постеленька м'яка,
Подушки пухови, заморські,
И килими квітчасті, горські,
Що владила ей рука.
Чого-ж потребує нужда,
Те залюбки вона доставить,
И день и ніч вас не оставить,
И волю вашу одгада:
Подасть вам йисточки и питть,
Головоньки сиди помие,
Одине любо и покриве,
Поки вам Госпідь судить жить.
Я-ж в городський Собор схожу,
Молебинь там найму Покрови,
Щоб ви були живи й здорови,
Та й у карнавку положу.»

55.

Стари сльозами на слова
И ласку сина одвичали;
Сидивши вкупоньци, мовчали,
А він як соловей співа:

Тепер зпочиньте од путу,
Заснить на сій м'якийй постели,
В веселій синовій осели,
Поки найдусь сюда прийти.
Сказав, пішов, а си лягать
На л'яжки панськїи боялись,
На коци довго приглядались,
Одначе умостились спать.
Уставши-ж, пилю прийнялись
Благодарити Троици Богу,
Що син им справжню дав помогу,
Як Йосип родови колись.
Живуть, живуть; за год чи два
Забули порови селянськїи,
Переняли звичаї панськїи
И з мови де-яки слова;
Узнали, що то Таганрог,
И що село, де проживали:
Там з праці хлїб насилу мали,
Тут вповню роскиш дав им Бог.
Чого-б-то ще сидим бажать?
Невистка добре шанувала,
Любила, штїла, милувала,
Не линовалась угожать.
А син? обув их и зодив,
Прибрав знакомих для поради,
Охвитности й потихи ради,
И тишив так, як тилько мїг.

Як кашель, або стиски их
В ночі хоть трохи турбовали,
Вставав, зкликав, щоб помагали,
Бабок и вирних слуг своих.
Веселий був, коли були
Вони здорові й веселеньки;
Журился, як стогне батько й неписька
Хоть трохи иногди коли.
Як на господи пробував,
То щоб недуги всторонити,
Давав им їисти сам и пити,
И всяку страву коштував;
Моливсь за них, як сонце свит
На землю рано розсипало, —
Моливсь, як промени зпускало
Воно під спід землі и гнит.
За те: в дорогах и в дому,
Що ни задумав, удавалось;
По торгу все мов з шовку ткалось
На радість и користь йому.
Прощив: за правду и труды
Його Пречиста нагодила;
Маруся синовця родила,
Була хозяйка хоть куди,
Забула край отцький свій,
Кругом Московкою здавалась,
В отлас та бархат одягалась,
Ввесь город дивувався їй.

И тильки те еи тепер
И Гарасима турбовало,
Що Фоки доброго не стало:
Сердешний од чуми умер!

56.

Як тильки висть про се подав
Якийсь купець из Трапезону,
Гарасько гроши дав для звону
И к поминам збѣраться став:
Горилки бочку взяв одну,
Но не убижську, сорокову;
На запѣкану коринькову
Купив кубеби й калгану;
Гнав пинную на курдимон,
Любисток, пажмо и бедринець,
Дягиль, троянду, голубинець
И свижу кѣрку из лимон.
Обид поставив для купців,
Попам и городським дворянам;
За тим другий одним мищанам,
А третій турмам и старцям.
Сороковусту одправлять
По всим приходам вговорився,
Платить за те не поскупився,
Церкви святии надилав.
И з роду, з вику не було
Таких по городу обидив:

Він всіх удоволив сосидив,
И всіх прихожих наголо,
И арештанти пиджились,
Криви, слипи и вси калики.
Попи добились копийки,
И за одирави привнялись;
Курився ладан по церквам,
Дяки гарненько галасали,
В субѣтник Фоку записали
И рід його вмостили там.
А Гарасим, оприч того,
И Маса, плачучи, молились,
И поминати не скупцались
Весь вик свій вожая свого.

ИЗВѢСТІЯ О ЖИЗНИ

СОЧИНТЕЛЯ

«НАТАЛИ» И «ГАРАСЬКА».

Макаровскій, Михайло Михайловичъ, родился въ 1783 году. Отецъ его былъ Священно-намѣстникомъ на флотѣ, а потомъ Священникомъ въ селеніи Галицкомъ (Хорольскаго или Кременчугскаго уѣзда) и въ мѣстечкѣ Кропивной (Золотоношскаго уѣзда). Макаровскій окончилъ курсъ ученія въ Полтавской Семинаріи, на содержаніи своего старшаго брата; до 1818 года былъ домашнимъ учителемъ у помѣщиковъ (Корсуна, Кодицзя, Кулябки); съ этого-жъ года опредѣлился на службу въ Гадячское Уѣздное Училище, сначала на должность Учителя Закона Божія, Исторіи, Географіи, Латинскаго и Русскаго языка, а потомъ Штатнаго Смотрителя. Будучи на службѣ, пріобрѣлъ онъ справедливостію, умомъ и даромъ слова любовь и уваженіе своихъ учениковъ и жителей Гадяча, а неусышной дѣятельностію

завелъ въ училищѣ отличный порядокъ. Онъ
зналъ и говорилъ по-латини, по-французски и
по-нѣмецки, имѣлъ даръ произношенія, и напи-
салъ довольно сочиненій; но русскій литератур-
ный языкъ, по обстоятельствамъ жизни, всегда
оставался у него нѣсколько книжно-устарѣлымъ.
Несравненно чище и сильнѣе его необыкновен-
ное эпическое дарованіе проявилось въ сочине-
ніяхъ народныхъ; потому что онъ глубоко зналъ
языкъ и бытъ народный, и, кажется, если бы
онъ началъ заниматься этимъ раньше, то могъ
бы сдѣлаться творцемъ замѣчательной народной
Эпопеи. «Наталя» написана имъ въ 1844 году;
«Гарасько» нѣсколько позже. Онъ померъ въ
чинѣ Коллежскаго Ассессора и Кавалера, Сент. 7
дня 1846 года, 63 лѣтъ отъ роду. Будучи не-
женатымъ, онъ оставилъ по себѣ имущество,
домъ да нѣсколько книгъ, своему племяннику,
сыну своего воспитателя. — Ученикъ его, Изда-
тель его сочиненій, Амвросій Метлинскій.
